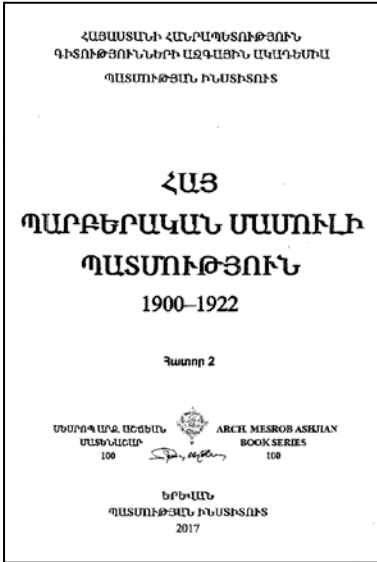

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հայ պարբերական մամուլի պատմություն. 1900-1922, հ. 2, պատասխանատու խմբագիրներ՝ Ա. Խառատյան, Լ. Գևորգյան, Ե., ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 2017, 786 էջ:

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտը «Մեսրոպ արք. Աշճեան» մատենաշարով լույս է ընծայել «Հայ մամուլի պատմություն» աշխատության երկրորդ հատորը, որն ավելի վաղ էր պատրաստվել տպագրության: Այն ընդգրկում է հայ մամուլի պատմության մի կարևոր ու ճակատագրական ժամանակաշրջան՝ 1900-1922 թվականները: Գիրքը բովանդակում է սովորաբար հայերեն թերթերի և ամսագրերի պատմությունը՝ սկսած «Մշակից» և վերջացրած հայ քաղաքական կուսակցությունների մամուլով:

Հատորի նյութերը դասավորված են ժամանակագրական և աշխարհագրական սկզբունքներով, դրանք գաղափարական և քաղաքական ուղղությունների տրոհելու մոտեցումով:

Թերթերի և ամսագրերի վիթխարի քանակությունը դասակարգելիս հաշվի է առնվել մամուլի բովանդակային ընդհանրությունը: Գլուխները վերնագրվել են ըստ թեմաների՝ երգիծական, մանկավարժական, մանկապատանեկան, ազգային կուսակցություններ և այլն:

Հատորի հեղինակները կարևորել ու գնահատել են մամուլի հասարակական-քաղաքական արժեքը՝ ելնելով այն իրողությունից, որ մամուլն իր սկզբնավորումից մինչև օրս հիմնականում և սկզբունքորեն ունեցել է հասարակական ուղղություն և ուղղվածություն: 1900-1922 թթ. ընկած շրջանում լույս տեսած հայ պարբերականների գաղափարական բովանդակության արժևորման ու գնահատման մեջ որպես առաջնային չափանիշ նկատի են առնվել հենց հասարակական կողմնորոշումները:

Հայ պարբերական մամուլը բնութագրվում և գնահատվում է ոչ թե որպես զուտ ազգային, այլ, ընդհանուր առմամբ, քաղաքակրթական անցուդարձին,

հարևան և համաշխարհային այլ ազգերի պատմությանն ու մշակույթին լծորդված իրողություն:

Հայ պարբերական մամուլի պատմության սույն պատկառելի հատորն ընդգրկում է 1900-1922 թթ. ժամանակաշրջանի արևմտահայ, արևելահայ նաև գաղութահայ իրականության մեջ լույս տեսած անհավատալիորեն մեծ թվաքանակի բազմազան և բազմաբնույթ նյութեր: Պարբերականների էջերում բնականորեն արտացոլվել են ազգային և համաշխարհային պատմության կարևորագույն ու շրջադարձային իրադարձությունները, մասնավորապես հայ ազգային-ազատագրական պայքարի ընթացքը, հայության տարած ամենօրյա նվաստացումները, սոցիալական և ազգային հարստահարությունները: Պատշաճ կերպով լուսաբանվել և գնահատվել են համաշխարհային պատմական իրադարձությունները, ինչպես՝ 1905 և 1917 թթ. բալկանյան պատերազմները, Առաջին համաշխարհային պատերազմը, Հայոց ցեղասպանությունն ու հայրենագրկումը, ցարիզմի անկումն ու հայկական պետականության վերածնունդը և բազմաթիվ այլ իրողություններ: Հայ ժողովրդի ցավն ու բողոքը, տազնապներն ու ընդվզումը, հոգեկան ալեկոծությունները լավագույնս արտահայտված են XX դարասկզբի հայ պարբերական մամուլի էջերում: Այս ամենով հանդերձ, նաև հայ ժողովրդի սոցիալական, քաղաքական, հոգևոր-բարոյական և մշակութային կյանքի տարեգիրն է: Հատորի հեղինակներին հաջողվել է քսաներորդ դարասկզբի հայ մամուլը գնահատել ու արժևորել նաև ժանրային զարգացումների տեսանկյունից (էսսե, ակնարկ, լրատվական բնույթի հրապարակումներ, քաղաքական տեսություններ ու վերլուծականներ և այլն): Զուգահեռաբար համադրվում են հայ մամուլի լրագրական ու լրատվական արժեքները եվրոպականի և ռուսականի հետ:

Աշխատությունը վիթխարի նյութ է տալիս հայ ժողովրդի արևմտահայ և արևելահայ հատվածներում տեղի ունեցած հասարակական-քաղաքական բազմաբնույթ անցուդարձերի, ազգային-ազատագրական շարժման ընթացքի, նրա գործիչների ու գաղափարախոսության վերաբերյալ: Հատորի էջերում հանդես են գալիս հայ մամուլի և հրապարակախոսության բազմաթիվ ճանաչված ու երևելի դեմքեր՝ սկսած Գր. Արծրունուց, Ալ. Քալանթարից, Ալ. Ծատուրյանից, Ա. Չոպանյանից, Վրթ. Փափագյանից, Հովհ. Տեր-Մարտիրոսյանից (Ա-Դո), Լեոյից, Հր. Աճառյանից, Ալ. Շիրվանզադեից, Գ. Լևոնյանից մինչև Հովհ. Գազանճյան, Ա. Անտոնյան, Հ. Մամուրյան, Մ. Գոչունյան, Ռ. Զարդարյան, Հ. Արփիարյան, Թվկատինցի, Օ. Չիֆթե-Սարաֆ, Ռ. Որբերյան, Թեոդիկ. Ե. Թոլայան (Կավոռո), Ս. Բյուրատ, Վ. Թեքեյան, Ար. Արփիարյան, Տիրան

Քելեկյան, Միք. Կյուրճյան, Վ. Քյուրքճյան, Եր. Օոյան, Մ. Տամատյան, Վ. Մավեգյան և շատ ուրիշներ:

Գրքում ընդգրկված հայ պարբերական մամուլի պատմությունն ուսումնասիրելիս պարզապես հիանում ես այն հիրավի անձնուրաց, խիզախ և նպատակասլաց գործունեությամբ, որ բավական աննպաստ և բազում խոչընդոտներով լեցուն ժամանակներում ծավալել են հայ մամուլի, գրի և գրականության համեստ մշակներն ու երևելի գործիչները: Նրանք չեն ընկրկել ֆինանսական, նյութական և նյունիսկ ֆիզիկական սպառնալիքների առջև՝ անհավատալիորեն ծանր ու դժվարին հանգամանքներում շարունակելով իրենց գործն ու առաքելությունը: Բազում զրկանքների, հոգևոր և ֆիզիկական տառապանքների գնով ոչ միայն ապագայի հանդեպ հույս և հավատ են սփռել, այլև ժողովրդական հոծ զանգվածների մեջ գեղարվեստական միտք, գեղագիտական ճաշակ և զգացողություններ ձևավորել:

Եվ հաճախ հենց մամուլի միջոցով էին ընթերցողները ծանոթանում գրական նոր ստեղծագործությունների՝ պատմվածքներ, պոեմներ, բանաստեղծություններ, գրականագիտական հոդվածներ: Մամուլը կրթում, ազնվացնում էր մարդկանց միտք ու ճաշակը, նրանց մղում ճշմարտացի եզրահանգումներ անելու և դասեր քաղելու ընթացող քաղաքական կյանքում տեղի ունեցող գործընթացներից: Լրատվական ու գաղափարախոսական գործառույթները հայ պարբերական մամուլի օրգանները կատարել են և՛ խաղաղ ու անվրդով ժամանակներում, և՛ պատերազմական ծանր իրավիճակներում: Նրա գոյության համար ամենակործանարարը եղավ Առաջին համաշխարհային պատերազմը, որի բոցերի մեջ իր բնօրրանում ողջակիզվեց արևմտահայությունը: Արևմտահայ մամուլը ոչնչացավ իր ժողովրդի հետ միասին և նույն այդ ժողովրդի բեկորների հետ փյունիկի նման վեր հառնեց մոխիրներից՝ օտար ափերում՝ հին ու նոր գաղթավայրերում:

Այս և բազում այլ հարցերի և հարցադրումներ ծնող թեմաների ու գաղափարայնության շուրջն է կերտվել մամուլի պատմության ստվարածավալ, կոթողային աշխատությունը:

Ինչպես առաջաբանում գրում են պատասխանատու խմբագիրները՝ պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ա. Խառատյանն ու պատմական գիտությունների դոկտոր Լ. Գևորգյանը, հատորում ընդգրկվել են հիմնականում ամենակարևոր պարբերականները (իսկ նշված ժամանակաշրջանում լույս տեսած պարբերականների թիվը հազարից ավելի է), որոնք լույս են տեսել արևմտահայ ու արևելահայ մշակութային կենտրոններում, ինչպես նաև սփյուռքում: «Կարճակյաց հրատարակություն-

ները, «որոնք, թվում է, տևական հասարակական նշանակություն չէին կարող ունենալ, բնութագրվում են տվյալ միջավայրի հայ ընթերցողի մտավոր պահանջմունքների մասին ըստ հնարավորին ընդարձակ պատկերացում տալու նպատակով» (էջ 5):

Ընդգծենք, որ հատորում կարելին եղածի չափով լայն է ներկայացված հայ մամուլի աշխարհագրությունը, իսկ ընդգրկված պարբերականների մեծագույն մասն ուսումնասիրվում է առաջին անգամ: Թերևս որպես թերացում կարելի է մատնանշել այն հանգամանքը, որ գրքում չեն ընդգրկվել հայ առաքելական և հարանվանությունների (հայ կաթոլիկներ և բողոքականներ) կրոնական-եկեղեցական հրատարակությունները, որոնք առհասարակ դուրս են մնացել հայ մամուլի հետազոտողների տեսադաշտից:

Հեղինակները բազմավաստակ գիտնականներ են՝ Ա. Խառատյան, Լ. Գևորգյան, Մ. Մխիթարյան, Թ. Գալարյան, Հ. Աբրահամյան, Ս. Նազարյան, Պ. Մելիքյան, Օ. Փահլևանյան, Գ. Խուդինյան, Մ. Հովսեփյան, Խ. Բարսեղյան, Ա. Հակոբյան: Գիրքը նախատեսված է ինչպես գիտական և ուսանողական, այնպես էլ հասարակության լայն շրջանների համար:

ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ Ա.Հ.

Պատմական գիտությունների թեկնածու